

Política lingüística i pedagogia de la pluralitat

Montse Palma / Professora de Psicologia de l'Educació de la Universitat de Girona i Diputada al Congrés

Des d'una perspectiva psicolingüística i sociolingüística, una llengua viva és aquella que decideixen recordar i continuar utilitzant els que la parlen. El manteniment d'un idioma depèn, doncs, de la memòria individual i col·lectiva, però molt especialment de la voluntat i de la intenció dels que la utilitzen, així com de que concorrin unes mínimes condicions d'utilitat i eficiència. Però quan un idioma deixa d'utilitzar-se també perd sentit el context en què s'utilitza, ja que a través del llenguatge elaborem explicacions sobre la realitat, sobre l'entorn, compartides col·lectivament; per tant, no és només una qüestió de caire instrumental, d'utilitzar un o altre codi lingüístic, sinó que la llengua ens permet comprendre i compartir el significat i el sentit d'allò que ens envolta. Si d'acord amb Vygotsky, «la paraula és la manifestació més directa de la naturalesa històrica de la consciència humana» (Vygotsky, 1987, pàg. 285), tota comunicació suposarà l'existència d'intersubjectivitat entesa com el pont que s'estableix entre dues interpretacions d'una mateixa situació on l'objectiu és la comprensió compartida sobre un centre d'atenció comú.

Així doncs, la llengua constitueix l'element bàsic d'accés a la realitat, és una de les peces clau per configurar d'una manera especial i única la realitat que ens envolta i, com a representació de la realitat, podria arribar a confondre's amb la realitat mateixa.

La llengua és, doncs, quelcom lligat a una realitat i identitat cultural. Hi ha moltes llengües perquè hi ha moltes realitats culturals. El nostre és un món multilingüe, la nostra és una realitat plurilingüe.

El multilingüisme és per a alguns una realitat que cal assumir estoicament, entenent que és desitjable tendir a la unificació lingüística en benefici de l'economia i la facilitat de comunicació. El reduccionisme lingüístic és també sovint justificat pel darwinisme lingüístic constatat històricament. De fet, les llengües tenen una trajectòria aparentment contradictòria. Per una banda, el repàs ràpid a la història ens mostra com regularment han anat desapareixent llengües i, per l'altra, veiem com a la vegada augmenten constantment noves codificacions i, per tant, s'impulsa la consolidació de noves llengües.

La consideració de les llengües en un entorn socio-polític determinat no deixa de ser el reflex de les formes acordades de convivència política i social i, conseqüentment, de les voluntats polítiques manifestades en cada moment. Així, el Comitè de Ministres del Consell d'Europa, en una declaració sobre diversitat lingüística, destacava especialment que «front a les influències que la mundialització exerceix sobre les cultures i els intercanvis culturals, els Estats democràtics moderns s'enfronten a un nou repte: dissenyar polítiques destinades a assegurar el reconeixement i l'expressió de les diferents formes de diversitat cultural que coexisteixen en el seu territori». Així mateix, recomana als estats membres que sostinguin i promoguin la diversitat cultural.

En aquesta línia, el Parlament Europeu i el Consell de la Unió Europea han declarat el 2001 Any Europeu de les llengües, amb l'objectiu d'impulsar el valor de l'aprenentatge de les llengües per estendre la consciència sobre la diversitat cultural, eradicar la xenofòbia i la intolerància i, d'aquesta manera, contribuir al desenvolupament de la comprensió mútua i de la convivència. No es tracta només de millorar la comunicació entre els ciutadans europeus, sinó també reconèixer la diversitat lingüística com a factor clau del patrimoni europeu.

A Espanya, des de 1978, el reconeixement constitucional de la pluralitat cultural i lingüística, després de llargs períodes de negació de les realitats nacionals i culturals – malgrat el que diguin alguns «dirigents culturals» espanyols encapçalats per la ministra Del Castillo–, ha impulsat una concepció més oberta d'una Espanya conscient i orgullosa de la seva pròpia diversitat, però que requereix polítiques actives per preservar i promoure el sentit més profund de les identitats diverses i complementàries, així com la seva aportació a la convivència i la solidaritat.

Sens dubte, la llengua és un dels principals signes d'identitat que ha mantingut a Espanya l'existència de realitats socio-culturals diverses corresponents a les nacionalitats històriques. Dues dècades de democràcia altament fructíferes i positives ens porten inexorablement a avançar en la consolidació i aprofundiment de l'actual Estat autonòmic.

La Constitució Espanyola de 1978 va optar, en el tema de la llengua, per un model basat en el reconeixement del pluralisme lingüístic i l'establiment de la co-oficialitat. Aquesta opció no va estar exempta de polèmica en el debat constituent, tot al contrari, essent l'article 3 un dels més debatuts i esmenats per, finalment, quedar el reconeixement de la diversitat lingüística vinculat al model plural d'organització territorial però mantenint el predomini del castellà. Així mateix, posteriorment, les sentències del Tribunal Constitucional i també del Tribunal Suprem han tendit a marcar la «defensa» del castellà enfront de l'afermament de les llengües co-oficials que recullen els Estatuts d'autonomia. Les polítiques derivades d'aquest model tenen com a objectiu preservar l'equilibri entre la garantia de la llibertat d'elecció i el principi de territorialitat. Els bens lingüístics han de ser correctament administrats, distribuïts i re-equilibrats, entenent que abans del 78 es donava una situació d'asimetria lingüística d'origen històric i polític.

Del text constitucional, que no entra a detallar moltes qüestions vinculades a la política lingüística i deriva responsabilitats als textos estatutaris autonòmics, cal destacar evidentment l'article 3 que reconeix la riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya com un patrimoni cultural que ha de ser objecte d'especial respecte i protecció, tant per part del govern estatal com pels autonòmics. Però també és important fer atenció al propi preàmbul de la Constitució, on es proclama la voluntat de «protegir tots els espanyols i pobles d'Espanya en l'exercici dels drets humans, les seves cultures i tradicions, llengües i institucions». Tot i les limitacions del propi text constitucional que hem exposat, alguna cosa vol dir que ja en el preàmbul s'atorgui una menció tan central a les llengües.

El fet de que es mantingui en el text constitucional una certa ambigüïtat i manca de definició, arribant només just als mínims per garantir la protecció jurídica dels drets lingüístics individuals i col·lectius –no sense problemes, com hem pogut comprovar en

diversos processos judicials en els últims anys–, ha obligat a discutir i analitzar a fons aquells aspectes competencials i de política lingüística no explícits.

Malgrat l'existència encara d'alguns conflictes jurídics oberts, semblaria clar que el reconeixement en els Estatuts d'autonomia de les llengües històriques de cada comunitat com a llengües pròpies (català, euskera i gallec) i la declaració de co-oficialitat d'aquestes amb el castellà permet l'acció política tant de les CC.AA. com de l'Estat.

Res no diu la Constitució ni els Estatuts d'autonomia que reconeixen fets diferencials lingüístics sobre com conèixer i compartir aquest patrimoni cultural i lingüístic espanyol. A aquestes alçades, semblaria que no és aquest un tema jurídic, ni administratiu; és un tema clarament de voluntat política.

Impulsar l'aprenentatge del català, el gallec i l'euskera a tot l'Estat, com a matèries optatives en els plans d'estudis de l'ensenyament secundari i universitari – proposta feta pel Grup Parlamentari Socialista al Congrés dels Diputats–, podria ser un bon començament per impulsar el que Tusell anomena «el patriotisme de la pluralitat». En un context, necessàriament globalitzat, també dins el territori de l'Estat, on la mobilitat de persones i l'intercanvi de coneixements són cada vegada més intensos, semblaria molt convenient fomentar un procés d'aproximació cultural i lingüística entre les diferents realitats territorials.

A més de les polítiques lingüístiques pròpies de cada Comunitat Autònoma en la línia que hem apuntat més amunt, caldria obrir vies de col·laboració entre les diferents administracions per impulsar el coneixement mutu de les llengües espanyoles diferents del castellà.

En aquest sentit, tots els governs, estatal i autonòmics, tenen la responsabilitat de preservar i promoure la pluralitat cultural i lingüística. Seria un greu error considerar que la responsabilitat de la protecció i promoció de les cultures i les llengües espanyoles no castellaneres recau exclusivament en les respectives institucions autonòmiques i que, en conseqüència, l'acció cultural i educativa de l'Estat ha de circumscriure's a la cultura espanyola expressada en castellà. De la mateixa manera, és imprescindible que el tractament del castellà a les comunitats amb llengua pròpia es realitzi considerant-lo un patrimoni comú, un extraordinari instrument de competència internacional, i amb la convicció que la llengua castellana és una important riquesa pròpia.

Més enllà de les definicions competencials, existeix un deure moral i polític de l'Estat d'incorporar en el seu patrimoni totes les cultures i totes les llengües. Així les quatre llengües espanyoles –el castellà, el català, el basc i el gallec– han de ser protegides per l'Estat. De l'anàlisi precedent en resultaria imprescindible, doncs, una acció pública compartida a tres nivells: a) el que correspon a l'àmbit dels governs autonòmics; b) el que implica la cooperació entre autonomies; i c) el propi de l'actuació del Govern de l'Estat, conseqüent amb la pluralitat d'Espanya. Proposar i acceptar aquest plantejament significaria, en un moment oportú com l'actual, després de vint anys d'Estat autonòmic i a partir de la confiança en aquest model, aprofundir en un projecte federal per a Espanya.

Malauradament, no sembla ser aquesta la línia que adopta l'actual govern del Partit Popular, que al llarg dels darrers cinc anys, però molt especialment en els darrers dotze mesos, ha donat clares mostres de quina és la seva concepció de la pluralitat cultural i lingüística, lamentablement posant fins i tot en evidència les institucions de l'Estat i provocant una clara sensació de retrocés respecte els avenços dels primers vint anys de democràcia.

Com ja es fa amb les propostes per a Europa, un projecte per a Espanya hauria de fonamentar-se, entre moltes altres coses, en assegurar el coneixement i la comprensió de la realitat social, cultural i lingüística de tots i cada un dels seus territoris i pobles.

Com dèiem al començament, la comprensió mútua que facilita el desenvolupament individual i col·lectiu de valors com la tolerància i la solidaritat, passa, entre altres coses, per protegir i difondre el patrimoni lingüístic, considerant-lo quelcom més que un vehicle, quelcom més que un instrument per transmetre, intercanviar i compartir idees, coneixements, sentiments i emocions. El tractament de la realitat plurilingüe és també el tractament de la convivència. Des d'una òptica federalista, la política lingüística és pedagogia de la pluralitat.